

TARBIYA JARAYONINING PSIXOLOGIK MOHIYATI VA TA'LIM TIZIMIDAGI AHAMIYATI

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Filologiya fakulteti 2-bosqich talabasi

Yusupova Shahrizoda Ilhomovna

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi tarbiya jarayonining shaxs psixologiyasiga ta'siri, uning ichki tuzilishi hamda zamonaviy ta'lim tizimida barkamol shaxsni shakllantirishdagi o'rni ilmiy-psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Tarbiya, psixologik mohiyat, shaxs rivojlanishi, ijtimoiy moslashuv, motivatsiya, ta'lim tizimi, tarbiyaviy ta'sir.

THE PSYCHOLOGICAL ESSENCE OF THE EDUCATIONAL PROCESS AND ITS IMPORTANCE IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

Abstract: This thesis analyzes the impact of the educational process on the psychology of the individual, its internal structure, and its role in the formation of a well-rounded personality in the modern education system from a scientific and psychological perspective.

Keywords: Education, psychological essence, personality development, social adaptation, motivation, education system, educational impact.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ.

Аннотация: В данной диссертации с научно-психологической точки зрения анализируется влияние образовательного процесса на психологию личности, её внутреннюю структуру и роль в формировании всесторонне развитой личности в современной системе образования.

Ключевые слова: Образование, психологическая сущность, развитие личности, социальная адаптация, мотивация, система образования, влияние образования.

KIRISH

Tarbiya — bu shaxsni ijtimoiy hayotga tayyorlash, unda jamiyat tomonidan qabul qilingan qadriyatlar, normalar va ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan maxsus faoliyatdir. Psixologik nuqtai nazardan, tarbiya jarayoni shaxsning ichki subyektiv dunyosini (ehtiyajlari, motivlari, ustanovkalari) tashqi ijtimoiy talablarga muvofiqlashtirish mexanizmidir.

Zamonaviy psixologiyada tarbiya shaxsning "Men" konsepsiyasini shakllantiruvchi asosiy drayver hisoblanadi. Bu jarayonning samaradorligi o‘quvchining yosh xususiyatlari, individual psixologik tipi va ijtimoiy persepsiyasi (idrok etishi) bilan bevosita bog‘liq.

ASOSIY QISM

I. Tarbiya jarayonining psixologik tabiati

Tarbiya – ongli jarayon: Tarbiya shaxsning ijtimoiy-tarixiy tajribani o‘zlashtirishi va o‘zligini anglashi bilan bog‘liq ongli jarayondir.

Interiorizatsiya hodisasi: Tashqi ijtimoiy talablarning shaxsning ichki qadriyatlariga aylanishi tarbiyaning psixologik asosi hisoblanadi.

Hissiy rezonans: Tarbiyaviy ta’sir samara berishi uchun u o‘quvchining hissiy holatiga mos kelishi shart.

Motivatsiya ustuvorligi: Shaxsning ichki ehtiyojlariga asoslanmagan har qanday tarbiyaviy choralar yuzaki xarakterga ega bo‘ladi.

Shaxsning faolligi: Tarbiya – bu passiv qabul qilish emas, balki tarbiyalanuvchining faol sub’ektiv faoliyati natijasidir.

Xarakter shakllanishi: Tarbiya jarayonida barqaror irodaviy sifatlar va xarakter qirralari psixologik odat sifatida shakllanadi.

Refleksiya roli: O‘quvchining o‘z xulq-atvorini tahlil qilishi (refleksiya) tarbiyaning oliy bosqichidir.

Psixologik himoya: Tarbiya jarayonida o‘quvchining psixologik himoya mexanizmlarini hisobga olish tarbiyaviy inqirozlarning oldini oladi.

Dunyoqarash asosi: Dunyoqarash – bu tarbiya orqali shakllangan bilimlar tizimining shaxsiy e’tiqodga aylangan shaklidir.

Individuallik: Tarbiya jarayoni har bir shaxsning temperamenti va psixotipini inobatga olgan holda individuallashtirilishi lozim.

II. Ta’lim tizimidagi ahamiyati va funksiyalari

Ta’lim va tarbiya dialektikasi: Ta’lim intellektni, tarbiya esa shaxsning axloqiy qiyofasini shakllantiruvchi yagona tizimdir.

Sotsializatsiya vositasi: Ta’lim tizimidagi tarbiya shaxsning jamiyat qoidalariga tezroq moslashuvini (sotsializatsiyasini) ta’minlaydi.

Gumanistik yondashuv: Zamonaviy ta’limda tarbiya markazida o‘quvchi shaxsining qadri va huquqlari turishi lozim.

Kollektiv ta’siri: Ta’lim muassasasidagi guruh (sinf) psixologiyasi shaxs xulqini tahrirlashda qudratli vositadir.

Ma’naviy immunitet: Tarbiya yoshlarda yot g‘oyalar va zararli axborotlarga qarshi psixologik barqarorlikni shakllantiradi.

Muloqot madaniyati: Ta’lim tizimi o‘quvchilarda konstruktiv muloqot va nizolarni bartaraf etish ko‘nikmalarini tarbiyalaydi.

Estetik tarbiya: Go‘zallikni his qilish orqali shaxsning hissiy intellekti (EQ) rivojlanadi.

Mehnat tarbiyasi: Birgalikdagi faoliyat orqali o‘quvchida mas’uliyat va intizom kabi psixologik xususiyatlar shakllanadi.

Vatanparvarlik hissi: Milliy o‘zlikni anglash ta’lim tizimidagi tarbiyaviy ishlarning o‘zagi hisoblanadi.

Demokratik tamoyillar: Ta’limda o‘zaro hurmat va tenglik muhitini yaratish tarbiya samaradorligini oshiradi.

III. Pedagogik va psixologik samaradorlik shartlari

Pedagogning shaxsiy namunasi: Tarbiyachining shaxsiy sifatlari o‘quvchi uchun eng kuchli psixologik ta’sir vositasidir (identifikatsiya).

Ishonch va talabchanlik: Tarbiya o‘quvchiga cheksiz ishonch va unga nisbatan yuqori talabchanlikning uyg‘unligidir.

Psixologik iqlim: Sinfidagi sog‘lom ruhiy muhit o‘quvchining ta’limiy natijalariga bevosita ta’sir qiladi.

Oila va maktab hamkorligi: Tarbiyaviy ta’sirning uzviyligi oila va ta’lim muassasasi maqsadlari birligida namoyon bo‘ladi.

Rag‘bat va jazo psixologiyasi: Mukofotlash va jazolash metodlari shaxsning o‘z-o‘zini baholashiga zarar yetkazmagan holda qo‘llanilishi shart.

Kreativlikni qo‘llab-quvvatlash: Tarbiya shaxsning ijodiy salohiyatini bo‘g‘ib qo‘ymasligi, aksincha rivojlantirishi kerak.

Ekstremal vaziyatlarda tarbiya: Qiyinchiliklar va muammoli vaziyatlar shaxs irodasini tarbiyalashning amaliy maydonidir.

Uzluksiz monitoring: Tarbiya natijalarini muntazam psixologik diagnostika qilish jarayonni to‘g‘ri korrektirovka qilishga yordam beradi.

O‘z-o‘zini tarbiyalash: Ta’lim tizimining pirovard maqsadi o‘quvchini mustaqil ravishda o‘z ustida ishlashga (samovospitanie) o‘rgatishdir.

Kompetentlik: Zamonaviy tarbiya shaxsni nafaqat bilimli, balki hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qila oladigan komil inson qilib voyaga yetkazishga qaratilgan.

Xulosa

Tarbiya jarayonining psixologik mohiyatini to‘g‘ri anglash — shaxs rivojlanishidagi ichki ziddiyatlarni bartaraf etish va tarbiyaviy ta’sirni to‘g‘ri yo‘naltirish imkonini beradi. Ta’lim tizimida tarbiyaga beriladigan e’tibor nafaqat bilimli, balki ma’naviy yetuk, irodali va ruhan sog‘lom avlodni voyaga yetkazishning kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Barkamol avlod orzusi; Toshkent, 1999, 127-147-betlar.
2. Ivanov. I, Zufarova.M, “Umumiy psixologiya”. O‘z FMJ., 2008
3. Safayev N.S, Mirashirova N.A, Odilova N. G, “Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti “,
4. Xaydarov F. I, Xalilova. N “Umumiy psixologiya” T; “ Fan va texnologiyalar” markazining bosmaxonasi. 2009.
5. V. A. Kruteskiy” Pedagogik psixologiya asoslari” Toshkent, 1976, 223-240-betlar.